

Henning Hamiltons fall år 1881

Ur nytillgängligt aktmaterial

Den 24 mars 1881.

Efter mogna öfverläggningar med några vänner har jag Wathier Hamilton beslutat att erkänna de namnteckningar, som af annan person blifvit gjorda å diverse papper till ett belopp af tvåhundra-åttiofem tusen kronor (285.000)¹ och i den mån dessa papper förfalla till betalning, desamma inlösa.

Härvid ämnar jag icke tillåta någon annan att vara mig behjelpig. Icke heller ämnar jag vidare försöka att utröna de motiver som legat till grund för vissa andra personers handlingssätt i denna sak. De må svara sjelfva inför Gud och sitt samvete för sitt handlingssätt. Jag handlar som jag gör för att rädda min familjs offentliga heder och gifva en brottslig person tillfälle att ångra sig, på samma gång många andra besparas stora lidanden.

Jag öfverger helt och hållet den plan som jag stundtals hyst, att begagna den makt, som omständigheterna gifvit mig, att af vissa personer utpressa stora summor till välgörenhetsinrättningar af flera slag. Ingen välsignelse kan komma af sådana pengar.

Hvad jag nu gör, gör jag såsom den der en dag skall svara inför Gud för mina gerningar. Jag tror att jag gör rätt.

Wathier Hamilton

I dessa ord formade Wathier Hamilton sitt definitiva beslut att ensam påtaga sig den ekonomiska bördan av de skuldförbindelser, som hans farbror Henning Hamilton iklätt sig genom att som säkerhet använda förfalskade papper, som han utställt i Wathiers namn. Efter djup och svår självprövning hade Wathier beträtt den väg, som för honom slutligen framstod som den mo-

¹ Såväl den med bokstäver som med siffror angivna summan har genom överskrifning ändrats från 275.000 till 285.000 kronor (jfr nedan s. 135, sista stycket).

raliskt enda möjliga. Det yttre resultatet av hans storslagna offerhandling blev dock i väsentliga avseenden icke vad han avsett. Nästan allt vad Wathier genom sin räddningsaktion sökt skydda för insyn, var redan 14 dagar senare offentligt bekant. Av konungen entledigades Henning Hamilton från sin befattning som universitetskansler, han fick återlämna sina ordensdekorationer, fransäga sig sina förtroendeuppdrag och utträda ur akademier och vittra samfund. Glupskt avkunnade tidningarna sin moraliska dödsdom över den slagne.

Den ovan av Wathier Hamilton egenhändigt nedskrivna och här i sin helhet återgivna handlingen förvaras i den dossier över Henning Hamiltons affärer, vilken ingår i en större deposition ur Barsebäcks arkiv, vilken överlämnades till Uppsala universitetsbibliotek sommaren 1951.² Förutom själva affärshandlingarna med de av Henning Hamilton förfalskade reverserna innehåller dossiern inemot 150 brev och telegram, till ungefär en fjärdedel utgörande korrespondens mellan Henning och Wathier. Hennings äldsta brev är daterat den 31 januari 1874, Wathiers den 4 augusti 1876. Wathiers brev utgöres till övervägande del av koncept eller avskrifter men i ett par fall kvarligga även själva utskrifterna, som tydligen aldrig blivit avsända.³ Resten av korrespondensen utgöres huvudsakligen av brev till Wathier just under eller efter den akuta krisen 1881 från släktingar, vänner och intressenter samt av Wathiers motsvarande koncept.

² Depositionen innehåller även andra handlingar efter Henning Hamilton, bl. a. brev till honom samt ett 1000-tal brev från honom till hans hustru från åren 1842-1879 (jfr nedan s. 123). Av långt större omfattning äro emellertid de delar av det deponerade arkivet, som innehålla papper efter andra medlemmar av släkten Hamilton, bl. a. den kände oppositionsmannen Adolf Ludvig H. (1747-1802) och dennes son landshövdingen Gustaf Wathier H. (1783-1835). De delar av arkivet som direkt beröra Barsebäcks gods och dess förvaltning, kvarligga på Barsebäck. Jag hoppas att längre fram få återkomma med en utförlig redogörelse för det mycket värdefulla och innehållsrika Barsebäcksarkivet.

³ Se nedan s. 123 f. och 130.

Greve Ian Hamilton på Barsebäck har givit sitt tillstånd att de bevarade handlingarna må utnyttjas av forskningen. Nedan skall ett försök göras att på grundval av dessa klarlägga några moment av Henning Hamiltons katastrof.⁴ Avsikten är dock icke att ge en uttömmande redogörelse för de kringliggande händelserna med stöd av det övriga källmaterial, som finnes i offentlig och enskild ägo. Mest ändamålsenligt synes vara att detta utnyttjas av den eller dem som komma att skriva Henning Hamiltons biografi. Ej heller kommer i denna uppsats en närmare redogörelse att lämnas för hur härvan efter Henning Hamilton utreddes, varom dock ett ganska betydande material finnes i dossiern.

Först må i största korthet erinras om några yttre data för Henning och Wathier Hamilton, varvid dock förutsättes att Hennings insatser på skilda områden av svenskt samhällsliv äro välbekanta, såsom landshövding i Linköping, lantmarskalk vid en rad riksdagar, ecklesiastikminister, svensk minister i Köpenhamn under den dansk-tyska tvisten om Slesvig-Holstein och som universitetskansler.

De nära personliga och ekonomiska relationerna mellan Henning och Wathier hade sin grund i att Wathier redan i de tidiga tonåren hade förlorat både sin far och mor, Adolf Malcolm (1812–1852) och Eva Louise Hamilton (f. Hamilton) (1813–1855). Henning Hamilton blev förmyndare och han och hans hustru Marie trädde även på många andra sätt i föräldrarnas ställe. Hennings äktenskap med Marie Catharina Rosén (1817–1902) var barnlöst. Av Wathiers tre syskon var endast brodern Henning Robert (1842–1909) i livet vid föräldrarnas död.

För den unge Wathier (f. 1839) skänkte helt naturligt farbroderns höga sociala ställning och lysande personliga egenska-

⁴ Händelsen har till sitt yttre förlopp varit känd och omskriven allt sedan den inträffade, senast av H. ADOLF HAMILTON, *De svenska ätterna Hamilton* (1955), s. 32 f.

per åt denne en hög auktoritet, som även var ägnad att öka Wathiers förtroende för honom. Henning hade fått full inblick i Wathiers affärer under förmyndaretiden, och även efter det Wathier blivit myndig, fortsatte Henning att bistå honom med råd i ekonomiska frågor. Detta hade sin orsak bl. a. däri, att Wathier just vid inträdet i myndighetsåldern, år 1860, efter en långvarig process förvärvade det stora fideikommisset Barsebäck i Skåne. Henning bevakade Wathiers intressen under själva processen, och i början av 1860-talet, då Wathier även under någon tid studerade i Uppsala, vilade en stor del av ansvaret för den ekonomiska förvaltningen av Barsebäck på Henning. För godsets iståndsättande var det nödvändigt att taga upp lån och låneförbindelserna ha härvid tydligen utfärdats av Henning med Wathier som borgensman.⁵ Med största sannolikhet är det de allt för lätt gripbara och bekväma möjligheter, som dessa transaktioner erbjödo, som frestat Henning att utnyttja en del av lånen för egen räkning. Belysande för Wathiers förtroende för sin farbror och hans därav föranledda otillräckliga kontroll är en passus i ett brev längre fram, då falsarierna blivit uppenbara för Wathier. Han skriver någon gång i september 1876: »Hvad reverserna beträffa så påstår Farbror att jag skulle hafva skrivit dem 1866 och då minnes jag att jag skref på Farbrors uppmaning en hel mängd *på en gång var det icke så?*»⁶

Så vitt man kan bedöma av den bevarade korrespondensen började Wathiers misstänksamhet väckas senast i början av 1874. I varje fall har han vid denna tid hyst stark oro för Hennings ekonomi. Den 31 januari detta år lämnade Henning sålunda på Wathiers anmodan en redogörelse för sin affärsställning. Han säger att denna visserligen varit bekymmersam efter de förluster han fått göra på Maths Rosén och Geijerstam, men att aldrig någon behövt vänta en dag på ränta eller kapital, som Henning varit skyldig att betala. För Wathier ansåge han sig

⁵ Jfr härom H. A. HAMILTON, a. a., s. 33.

⁶ Brevet saknar dagteckning; jfr nedan s. 124.

skyldig att redovisa sin affärsställning, eftersom denne hade iklätt sig så stora förbindelser, men han gav detta förtroende under absolut tysthetslöfte. Som tillgångar uppger han Veckla gård i Södermanland för 50.000 riksdaler, inventarierna på Hedenlunda, som han arrenderade, till 35.000, löseegendom 23.000, fordringar 40.000 och aktier till 27.000 riksdaler. Skulderna uppginge till 127.000 riksdaler och behållningen vore sålunda 48.000 riksdaler. Han beräknar summan av sina årsinkomster till ungefär 16.000 riksdaler, varav emellertid hela 7.000 ginge till räntor. I slutet av brevet uttrycker han en förhoppning om att kunna erhålla ytterligare en befattning till sina många andra, vilken han måste mottaga för att försöka få något mera åt sin hustru Marie. Hennes framtid, om han skulle dö, utgjorde ett ständigt föremål för hans bekymmer.

Henning Hamiltons här lämnade redogörelse är icke korrekt. Hans ekonomiska ställning har redan vid denna tid varit långt mera undergrävd än han uppger. Ej heller relationen om orsakerna till hans ekonomiska svårigheter torde motsvara hela sanningen. Vid detta liksom vid andra tillfällen nämner han förlusterna på sin sväger Maths Rosén och på kapten Johan af Geijerstam, då han lämnar förklaring till sin olycka. Den summa han senare själv uppger, att han förlorat på dem, sammanlagt 70.000 kronor, ger icke förklaring till det deficit på mellan $\frac{1}{2}$ och 1 million kronor, som uppdagades 1881, även om till den först nämnda förlustsumman läggas de räntekostnader, som Henning varit tvungen att betala under ett par årtionden.⁷ En

⁷ I en odaterad redogörelse för sin affärsställning vid kraschen 1881 uppger Henning Hamilton, att hans obestånd började 1849, då han säger sig ha lånat 30.000 kronor för att rädda en annan. Han uppger sig senare ha fått utbetala ytterligare 12.000 för denne. Självfallet åsyftas Maths Rosén. Efter avsked från sitt kammarrättsrådsämbete 1850 blev R. tullförvaltare i Karlskrona 1858. »På Gm förlorade jag 28.000.» (jfr nedan s. 131). Tillsammans med J. af Geijerstam gjorde Henning Hamilton en del misslyckade spannmållsspekulationer under Krimkriget. Jfr härom H. A. HAMILTON, a. a., s. 32. Henning Hamilton omnämner honom endast som »Geijerstam». Louis De Geer uppger i Minnen, II (1892),

förmodan må dock uttalas, att det mycket väl kan vara de förluster han gjort på sin frände Maths Rosén, som varit den ursprungliga orsaken eller åtminstone en av huvudorsakerna till den slutliga katastrofen, att han sålunda genom spekulationer och troligen också genom hasardspel sökt reparera de förluster, som han i sin tidiga mannaålder gjort genom sitt beslut att rädda en anförvant.⁸ Starkast kommer kanske Henning Hamiltons egen syn på dessa förhållanden till uttryck i ett brev till Wathier ett par år senare, då han den 3 februari 1876 till denne lämnar en förklaring, varför han hemlighåller sin affärsställning för sin hustru: »Då vi gifte oss, voro mina tillgångar ganska små. Marie fick då full upplysning derom, så att vi måtte ställa vår hushållning derefter. Det gick också ganska bra i 12 år eller till dess katastrofen för hennes Bror, Knuts far, inträffade. Hade det blott varit fråga om konkurs, skulle jag icke till dess förhinderande ansett mig berättigad att göra en stor uppoffring, men han var såsom uppbördsmän på balans. Det gällde således fästning, och för att befria Marie från denna sorg och skam lönade jag allt hvad jag egde i förhoppning, att om Gud gaf mig helsa, jag ändock skulle föda oss. Detta kunde jag ej i sin helhet meddela Marie, som då med sitt ömtåliga sinne icke skulle sörjt mycket mindre deröfver, att jag för hennes skuld dömdo mig till ett lif af strängt arbete och försakelse.»

Den oro som Wathier på nyåret 1874 hyste för Hennings affärsställning, lyckades denne icke helt döva genom sina lugnande skrivelser. Wathier sökte pressa sin farbror att lämna preciserade uppgifter om deras ekonomiska relationer och den 28 november 1875 uppgav Henning på Wathiers förfrågan, att

s. 250, att det är kapten J. af G. Tydiligen är han identisk med Johan Henrik af G. (1804-1877).

⁸ I ett brev till H. H. (odat. koncept från våren eller sommaren 1878, efter 28 maj) uttalar Wathier Hamilton en förmodan, att H. H. ägnat sig åt hasardspel. Jfr även LOUIS DE GEER, Minnen, II, s. 250, där denne uppger att H. H. var fallen för högt spel; å s. 251 uppgives H. H:s hela skuld ha uppgått till 760.000 kronor.

han av denne mottagit fyra reverser till belåning, vardera på 10.000 kronor. Två vore daterade den 1 december 1866, de båda andra den 10 november 1871. Under den närmaste tiden återkomma Henning och Wathier upprepade gånger i sin korrespondens till dessa reverser. Wathier vill ha klara besked men Henning viker undan med vaga och dubbeltydiga uppgifter. Den 4 augusti 1876 begär Wathier få veta, var all hans ansvarighet såväl i reverser som i borgen är placerad, dessutom hur lång tid som behövs för uppsägningen av hela ansvarigheten.⁹ I sitt svar den 16 augusti talar Henning endast om tre reverser, av vilka två låge som säkerhet hos generaldirektör [Gustaf Fridolf] Almqvist och borgmästare E. Bergman för sammanlagt 15.000 kronor. Liksom vid andra tillfällen berättar Henning, att reverserna blivit omflyttade, och tillägger, att detta naturligtvis kan komma att upprepas. Som säkerhet för en skuld på 8.000 i Mälareprovinsernas Enskilda Bank låge en tredje revers, som just skulle bli 10-årig. Henning bad att Wathier antingen skulle sända pengar för att lösa lånet eller i annat fall skicka en ny revers.

Det dröjde inte längre än till den 23 i samma månad förrän Wathier återigen såg sig tvungen att tillskriva Henning och nu i det grannliga ärendet att meddela, att han från Industrikreditaktiebolaget i Stockholm fått en notifikation om att en av Wathier den 1 juni samma år utställd revers på 10.000 kronor blivit diskonterad. Wathier förklarar att han ej vet med sig, att han utfärdat någon sådan revers. Ej heller hade Henning omnämnt den i sitt »vänliga» brev av den 16 augusti. Wathier begärde få veta, hur detta hängde samman. Även denna gång lyckades Henning giva en åtminstone skenbart antagbar förklaring.

Redan den 25 augusti besvarade Henning sålunda Wathiers brev. Han medgav att han i vissa andra stycken ej givit fullständiga uppgifter om sin affärsställning. Beträffande reversen

⁹ Datum av Wathier Hamiltons koncept kan läsas till antingen 4 eller 7 aug. Av Hennings svarsbrev den 16 aug. framgår att rätt läsning är 4 aug.

av den 1 juni skulle däremot ha förhållit sig på följande sätt. Henning hade år 1866 av Wathier erhållit två reverser, vilka varit daterade endast Barsebäck. Ursprungligen skulle datum inte ha ifyllts, då Henning inte visste, om han skulle behöva reverserna. Under åren närmast efter 1866 ville bankerna helst diskontera växlar, och därför hade han låtit reverserna ligga obegagnade och hade t. o. m. alldeles glömt bort dem. I samband med att han skulle ordna ett par lån, som skulle förfalla, hade han emellertid händelsevis fått se de gamla reverserna och fyllt i datum, den ena reversen som säkerhet för 7.500 kronor i »Industri-Bolaget», den andra för 6.000 kronor i Inteckningsbolaget.

Ett mellanavsnitt av brevet utgör ett belysande exempel på hur Henning dubbelbottnat söker glida undan sin skuld och sitt ansvar, främst för att bygga upp säkerhetsskansar utåt men kanske också för att mer eller mindre omedvetet söka döva sitt eget samvete. Han skriver: »Om ännu något skulle vara för Dig oklart, är jag lika villig som skyldig att upplysa derom, och jag blott önskar, att intet doldt missnöje må finnas, utan jag alltid få tillfälle att förklara mig. Har jag mundtligen lemnat någon origtig uppgift, hvilket är möjligt, har det icke skett med afsigt att narras, utan af förbiseende eller till följd af den nervösa oreda, som jag ej kunnat öfvervinna under intrycket af det misstroende, som hvilat öfver mig. Mina brott äro, att jag icke är född till förmögenhet, och att jag af godtrogenhet förlorat det lilla jag ärft. Deremot vet jag, att jag under 40 år, och detta är en dryg tid, kämpat för att något förtjena, och detta icke af begär efter nöjen och vällefna, utan för att min hustru ej skulle till lifvets slut sakna det nödvändiga. Lyckas detta skall jag gerna använda äfven mina sista krafter och fördraga allt, som kan drabba mig personligen, ehuru det kan finnas bekymmer, för hvilka det behöfves styrka att ej duka under.»

Upprepade gånger återkommer Henning till sina egna förluster på andra, hur han genom hårt arbete sökt klara situatio-

nen, samt till sin omtanke om hustrun. Han har varit starkt medveten om sin egen begåvning och duglighet. Med uppenbar framgång lyckas han intala sig själv, att dessa egenskaper öka hans moraliska rörelsefrihet i ekonomiska ting. Men säkerligen är det också hans stora tillgivenhet för hustrun, som givit honom kraft och styrka att fortsätta sitt farliga spel. I Barsebäcksdepositionen i Uppsala universitetsbibliotek ingår över ett 1000-tal brev från Henning till Marie. Tidtals har han dagligen skrivit till henne, då de vistats på skilda orter, stundom två gånger om dagen. I den mån vi våga lita på äktheten av Henning Hamiltons utsagor, vittna dessa brev om djup förälskelse högt upp i ålderdomen, om stor tillgivenhet och rörande omtanke och de låta oss ana, att Marie i vidaste bemärkelse utgjort hans starkaste känslöengament.

Wathier fann icke Hennings svar av den 25 augusti tillfredsställande, under hösten 1876 ökade Wathiers misstänksamhet ytterligare och tonen i både hans och Hennings brev blev efter hand stundom starkt irriterad. Wathiers svar på Hennings brev av den 25 augusti föreligger både i koncept och utskrift bland Wathiers bevarade papper.¹⁰ Han säger sig med ledsnad ha mottagit Hennings brev, då han skulle önskat sig finna uppriktighet i brevet och i så fall icke vidare skulle ha behövt beröra det smärtsamma ämnet. Wathier säger sig förstå, att det smärtar Henning att bliva bemött med misstroende, men frågar, om det är så underligt, då Henning själv aldrig själv bemött någon med förtroende. Han tillägger: »och då jag nu sednast vid Hedenlunda ville resonera i affärer så framtog Farbror några stackars guld och silfvermedaljer och visade mig och sade att de också voro värda penningar . . .» Längre fram säger han att Henning borde vara både glad och tacksam över att Wathier hyst misstroende mot honom, ty annars hade han ju inte behövt göra sig besvär med att resa upp till Industrikreditaktiebolaget i Stock-

¹⁰ Citaten efter utskriften, vilken i stort sett visar nära överensstämmelse med konceptet; dock vissa intressanta avvikelser (jfr nedan).

holm och personligen göra sig underrättad om förhållandet utan blott ha anmält, att han inte kände till någon revers av den 1 juni 1876. Mot slutet av brevet talar han om att han har tvenne bevis, som han vill behålla för sig själv för framtida bevisning, vilka han av en »märklig tillfällighet» kommit över. I konceptet, som är något skarpare i tonen, nämner Wathier uttryckligen, att det rör sig om stilen och sigillet, varav ju framgår att han redan vid denna tid haft klart för sig, att Henning förfalskat hans namn. Brevet slutar: »och fordrar jag ett öppet erkännande af förhållandet och vill Farbror icke göra det skriftligen så gör det inför Knut.»¹¹ Att jag haft rätt till misstroende bevisar dessutom Farbrors brev af den 16de Augusti. Hvad föröfrigt Farbror skrifver om är af så underordnad vigt att jag ej vidrör detsamma förr än jag fått svar å detta brev. Brorsonen Wathier Hamilton.»

Både konceptet och utskriften bära ofullständigt datum »d Sept. 1876», vilket synes vittna om Wathiers tvekan att avsända skrivelsen. Wathier måste ha varit medveten om att i samma stund som skrivelsen kommit inför Hennings ögon, skulle de relationer, i vilka han stått till farbrodern, definitivt och för all framtid ha förändrats. Han har ännu inte haft kraft eller mod att slå sönder sin attityd av yngre beundrande och undfallande släkting gentemot den lysande och värnadsbjudande statsmannen. Vilka orsakerna än varit, tydligt är att brevet aldrig blivit avsänt. Detta framgår av den reaktion, som Henning visar, då Wathier något halvår senare äntligen låter bomben springa. Av Hennings brev under hösten 1876 framgår inte på något sätt, att han mottagit brev av sådant innehåll som det ovan refererade. Tvärtom är han i ett brev av den 12 oktober på full offensiv gentemot Wathier för att denne vid ett tillfälle skulle ha sagt, att Hennings affärer vore förstörda. Han beklagar sig över att hans anseende vore förstört, och säger sig tveka, om han bör behålla de befattningar han har i åtskilliga penningförvaltande verk. Han skulle genast avsäga sig dem, om han icke hade en

¹¹ D. v. s. Knut Rosén, brorson till H. H:s hustru.

inkomst av 7.000 riksdaler, utan vilka han säger sig omöjligt kunna reda sig även under iakttagande av den yttersta indragning.

Den 20 april 1877 tillställde Wathier sin farbror en kort och mycket snäv skrivelse, i vilken han begär besked om vad det är för en revers, som är belånad som hypotek i Handelsbanken. Henning besvarade brevet redan samma dag han mottog det, den 23 april. Hans försök till förklaringar kom Wathier att helt förlora tålamodet. I en starkt affektfärgad och temperamentsfull skrivelse ställer han Henning mot väggen och slår utan konventionella hänsyn. Wathiers brev, av vilket han gjort en avskrift på baksidan av sitt ovan nämnda brevkoncept av den 20 april, har följande lydelse:

Bbck 27 April 1877.

Min Farbror Henning

Med anledning af Farbrors bref af den 23 får jag anhålla att få en *bestämd* förklaring öfver hvarest den i Aktiebolaget Stockholms Handelsbank den 13/4 77 belånade revers å 10.000 kronor närmast förut varit belånad, ty jag har numera rätt att misstänka att äfven den varit förfalskad. Den har ännu icke kommit mig tillhanda. Slutligen får jag *bestämt* förklara, att jag *aldrig* betalar en förfalskad revers utan kommer framdeles *bestämt* att göra lagligt åtal för en sådan förseelse, ty jag håller icke mycket på äran af ett namn, som det endast beror af personers tystlåtenhet att sänka i smutsen och känslan af detta vanhedrade namn trycker mig *mycket mycket* mer just genom att det är en hemlighet än om det vore försonadt af brottslingen genom ett verldsligt straff.

Brorsonen *Wathier Hamilton*

Först den 6 maj förmådde Henning besvara detta brev och ytterligare ett, som Wathier under mellantiden hade sänt. Detta sistnämnda brev är icke bevarat som kopia eller koncept i dossiern. Uttrycket »att äfven den varit förfalskad» gör det sannolikt, att Wathier skrivit detta brev före det ovannämnda av den 27 april och att han sålunda redan i detta gjort klart för Hen-

ning, att han haft kännedom om dennes tidigare förfalskningar. Givetvis måste man dock även räkna med möjligheten att Wathier genom något annat brev eller samtalvis redan under hösten 1876 eller vintern 1877 låtit Henning förstå, att han varit medveten om rätta förhållandet, men detta måste i så fall ha skett i en långt mera modest form än vad som sker i det sannolikt aldrig avsånda brevet av september 1876 eller i det senast återgivna av den 27 april 1877. Detta framgår av Hennings reaktion på Wathiers båda brev i det ovannämnda svaret den 6 maj.

Henning säger sig sålunda ha gjort flera försök att skriva men åter nödgats lägga ned pennan. Sedan han mottagit det första brevet, hade han såsom en maskin fullgjort sina åligganden i kammaren och direktionerna men gått som i en ständig dröm utan förmåga att handla eller tänka redigt. Han tillägger så några märkliga rader, som ytterligare må belysa hans ständigt återkommande tendens att vika undan, att på något sätt skaffa sig en moralisk täckning gentemot sin skuld och sin skuldkänsla. Här tänker han sig sitt eget lidande som en försonande faktor: »Om jag förtjenat ett verldsligt straff, har intet kunnat på mig verka djupare, än att från min alltid lika saknade Broders son emottaga ett sådant bref, men kan i lidandet deraf ligga en försoning, må jag väl innerligt tacka både Gud och Dig.»

Brevet som i övrigt huvudsakligen innehåller en redogörelse för de senaste transaktionerna, besvarade Wathier på ett mycket försonligt sätt.¹² Hans vrede har lagt sig men han känner förtvivlan och misstro. Återigen manar han sin farbror att så snart som möjligt klara upp allt det som en gång måste upplaras. Det vore bättre att affärerna ordnades med fordringsägarna under Hennings livstid än att främmande människor finge göra utredningen efter hans död. Därefter tillägger han: »Många gånger har jag varit mycket bedröfvad att icke hafva

¹² Konceptet är skrivet på Hennings brev av den 6 maj 1877 samt en i detta brev löst inläggande lapp.

känt min Far mera och har jag mycket undrat om han haft samma inbundna karakter som Farbror. Jag skulle så gerna en gång vilja öppet tala vid Farbror om allt om Farbror önskar och medgifver det men kanske det skulle såra Farbror för mycket att jag vidrörde saker med hvilka jag icke hade något att skaffa men skulle jag göra det så är det icke för att jag vågar kasta första stenen och ka[n]ske benägenheten att se bjelken i sin broders öga missleder mig.»

Överseende och försonlighet visade Wathier även på annat sätt. Någon gång på försommaren 1877 besökte han Henning på Hedenlunda. Hennings brev den 20 juli, i vilket han tackar för Wathiers »kärkomna besök», undertecknar han »Din tillgifne och tacksamme Henning Hamilton». Detta är den enda gången i den bevarade korrespondensen som Henning med en liknande underskrift gett uttryck för tacksamhet gentemot sin brorson.

En uppgörelse har tydligen träffats mellan Wathier och Henning, och av den i tiden kringliggande korrespondensen framgår, att denna i ekonomiskt avseende bl. a. inneburit, att Wathiers åtaganden för framtiden skulle begränsas till lån. Redan den 26 april, d. v. s. några dagar efter det han fått meddelande om att Wathier upptäckt hans senaste förfalskning, hade han för övrigt utfärdat en förklaring att han från och med nämnda dag icke innehade någon av Wathier utgiven skuldförbindelse eller borgen.

Under de närmast följande åren fram till katastrofen är den bevarade korrespondensen mellan Henning och Wathier mycket sporadisk, vilket väl har sin närmaste orsak i att Henning lyckats döva Wathiers misstänksamhet och bibringa honom uppfattningen, att Hennings affärsställning något hade förbättrats, även om saneringen gick sakta. Sålunda meddelade Henning i sitt brev den 23 april 1878, att han översände den ränta på 750 kronor, som förföll följande dag. Han beklagade visserligen, att han ej kunde göra den av Wathier önskade kapital-

avbetalningen men kunde å andra sidan berätta, att han betalt 6.500 kronor till Wathiers bror Henning samt lika mycket till Knut Rosén, hans hustrus brorson. Den 9 maj samma år lämnade han en kortfattad redogörelse för det räkenskapsår, som slutat den 13 mars. Förutom räntorna hade han gjort en sammanlagd avbetalning på sina skulder med 4.800 kronor. I april 1879 såg det litet sämre ut, då Henning var tvungen begära anstånd med betalningen av de 750 kronorna i ränta, men orsaken uppgav han vara, att han till brorsonen Henning varit tvungen avbetala 18.000 kronor i stället för de beräknade 14.000. Inbetalningen skulle komma, så snart den försenade försäljningen av 11 stycken oxar hade ordnats.

Hennings skenbara uppriktighet beträffande allehanda ekonomiska detaljer har givetvis varit ett psykologiskt verksamt medel att dämpa Wathiers misstänksamhet. Även Knut Rosén kunde ge Wathier lugnande besked. Ekonomiskt verksam i Stockholm och sedermera disponent för Svanå bruk hade Rosén själv kostsamma affärsförbindelser med Henning Hamilton och tjänade dessutom som mellanhand åt Henning och Wathier under de krisartade förvecklingarna under åren 1876–1877. Trots sin relativt goda position för insyn i Henning Hamiltons affärer kunde han den 26 april 1877 meddela Wathier beträffande dennes ekonomiska åtaganden för Henning: »Jag har i de mest bevekande ordalag bedt honom säga mig om någon mera lapp med Ditt namn finnes, men han har försäkrat mig att så ej är förhållandet och jag tror nu att Du kan vara lugn för att det är slut.»¹³

¹³ I dossiern ingår ett 30-tal brev från Knut Rosén till Wathier H. samt ett antal koncept till svar från den senare, huvudsakligen berörande kriserna 1876–77 och 1881. Rosén engagerade sig mycket hårt för att hjälpa Henning Hamilton och söka bringa reda i hans affärer, men han bedömde såväl H. H:s ekonomiska ställning som hans affärsmetoder allt för optimistiskt. Korrespondensen från 1876–77 återspeglar en tidvis mycket stark irritation mellan Rosén och Wathier H. Den förre ville gå fram med en till synes allt för stor eftergivenhet, medan den senare, som var djupt upprörd över farbroderns affärsmetoder, ville driva en hårdare linje.

Det första vittnesbördet om upptakten till den tragiska och dramatiska slutakten utgöres av en notifikation den 4 januari 1881 från C. G. Cervins bankirfirma i Stockholm till Wathier Hamilton, att en av denne den 25 november 1880 utställd revers på 10.000 kronor förfölle till betalning den 25 maj 1881.¹⁴ I ett odaterat brevkoncept till Henning säger Wathier sig ha mottagit notifikationen först den 9 januari. Hans första impuls hade varit att till Cervin meddela, att han ej utgivit någon sådan revers. Men om möjligt hade han velat undgå en sådan nesa för sin fars bror och en sådan skam för namnet, som han önskat lämna obefläckat i arv åt sina barn. I fortsättningen föreslår Wathier, att Henning helt upphör att själv vårda sina affärer och överlämnar dem åt förtroendemän. Han hoppas att Knut Rosén skall åtaga sig uppdraget, samt erbjuder sina egna tjänster, dock under förutsättning att Henning visar »fullständig öppenhet och förtroende». Henning borde själv föreslå en tredje person. I bevakande ordalag men utan att döma eller mästra manar Wathier sin farbror att för egen och andras skull bringa saken till klarhet. Hennings svarsbrev, som är skrivet med darrande och bräcklig stil, har följande lydelse:

Stockholm den 15 Jan. 1881.

Bäste Wathier!

Min högra hand är genom den gräsligaste värk alldeles förlamad, och den venstra är föga bättre, men med denna kan jag dock ännu af innersta hjerta tacka för Ditt bref, som, ehuru rättvist, vittnade om deltagande. Du skulle icke kunnat göra mig en förebråelse, som jag ej dagligen med ångest gör mig sjelf, men frestelserna voro för stora: tanken på min hustru, min slägt, förlusten af de 15.000 Kronor jag nu förtjenar i arfvoden, och en usel framtid.

Naturligtvis underkastar jag mig gerna en administration af Dig och Knut, men har blott den bön, att med åtgärden må anstå till slutet af April. Jag lemnar nemligen den 14 Mars arrendet af Hedenlunda, hvarigenom administrationen förenklas och jag kan sjelf

¹⁴ Även den av H. H. förfalskade reversen kvarligger i dossiern. Jfr nedan s. 134.

med de inflytande medlemmarna ordna så, att ej Du och Knut skulle nödgas låta häkta mig. Flera skäl orkar jag ej anföra.

Din olycklige *Henning*

Tänk på min arma hustru.

Wathier hade alla skäl att mottaga Hennings brev med stark irritation. Det väsentliga i Wathiers önskemål hade varit, att Henning oförbehållsamt skulle överlämna sina affärer åt förtroendemän. Han svarade med att begära uppskov ända till slutet av april. Wathier reagerade också hetsigt, och i en skrivelse den 18 januari 1881 riktade han kraftiga förebråelser mot Henning för den ljumhet han visade inför den hjälp, som erbjöds honom. Om Wathier var snabb till indignation och vrede, synes dock tolerans, försonlighet och storsinnet varit ännu starkare dominerande drag i hans karaktär. Liksom sannolikt vid ett tidigare tillfälle, då han riktat en mycket hård skrivelse till sin farbror, har han ej heller denna gång kunnat förmå sig att avsända brevet. Såväl konceptet som själva renskriften ligga kvar bland Wathiers papper. Endera skickade han först till sin släkting juristprofessorn Gustaf Hamilton i Lund. Denne rådde Wathier att mildra sin skrivelse och utarbetade dessutom ett postscriptum, som han föreslog att Wathier skulle foga till sitt brev till Henning. Troligen efter det att Wathier mottagit detta svar från Gustaf, som är daterat den 19 januari, har han nedskrivit ett mycket försonligt brev, av vilket det odaterade konceptet är bevarat. Han säger sig genom Knut [Rosén] fått veta, att Henning är mycket plågad och sjuk, och därför har han ej velat vidarebefordra det brev han skrivit om affärerna. Han ger uttryck åt sitt medlidande och ber Henning förlåta honom vad han kan ha brutit mot honom. Dagligen ber han Gud att han ville ingiva honom ett så försonligt och förlåtande sinnelag, som i alla våra förhållanden och även gentemot Henning så väl behöves.

Hennings sista daterade skrivelse är från början av februari.

Den är skriven med blyerts. Stilen är bruten och vittnar om att Henning haft stor svårighet att föra pennan.

Wathier!

Jag har varit brottslig men mera af galenskap än af hjertats förderf.

Du kan ej ensam rädda namnet från vanära. Tala derom med Raoul, Adine, Hugo Jakob, kanske flera.

Fråga om någon pension för Marie kan fås af Riksdagen.

Om möjligt önskar jag att Fröken Claeson och Louise blifva betalde.

Gud hjelpe mig. Den snart döende

Henning

Den 8 Febr. 1881.

Till detta Hennings sista daterade brev, som ingår i dossiern, är lagd hans egenhändigt nedskrivna redogörelse för affärsställningen 1881. Den är odaterad och skriven med bläck samt med så bruten och darrande stil, att den delvis är mycket svårläslig. I ett stort antal poster redovisar Henning de förbindelser, för vilka Wathiers namn står som säkerhet, till en summa av cirka 275.500 kronor. Alla sina skulder uppger han till cirka 740.000 kronor och tillgångarna till 150.000. Han kommer härefter in på de tidigare omtalade förlusterna på 70.000 kronor under 1840- och 1850-talen (ovan s. 119). Årligen hade räntorna ökat skulderna, men det hade alltid varit hans fasta övertygelse, att han skulle kunna betala. Det hade varit en galenskap, men han hade trott därpå och varit lugn. Han slutar denna skrivelse: »Först nyåret i år uppstod hos mig ett tvifvel och nu börjar jag se klart. Det är gräsligt. Försök att skona och hjälpa min älskade hustru. Detta är min första bön; Förlåten mig och beklage.¹⁵ Måte Gud förlåta mig. Henning Hamilton.»

Sannolikt har Hennings avsikt varit att såväl brevet av den 8 februari som den odaterade redogörelsen för hans affärsställ-

¹⁵ Läsningen av detta ord osäker.

ning skulle komma Wathier tillhanda först efter Hennings död. Brevet av den 8 februari undertecknar han »den snart döende Henning». Vid ett flertal tillfällen under vintern 1881 uttalas också i släktingarnas bevarade korrespondens förmodanden, att Hennings slut vore nära förestående. Då Henning emellertid så småningom repade sig, förstod han, att hans ekonomiska situation hade blivit så omedelbart krisartad, att han var tvungen att taga det förhatliga steget att inför sina närmaste släktingar avslöja och erkänna, vad han med sådan skicklighet under årtionden nästan utan insyn lyckats dölja. I mitten av mars infann sig Wathiers bror Henning Robert hos sin farbror efter att ha blivit kallad per telegram.

I brev daterat Stockholm den 15 mars 1881 meddelar Henning Robert sin broder Wathier, att deras farbror under djup ånger och stort lidande avlagt fullständig bekännelse och erkänt sin brottslighet. Henning Robert fortsätter: »Han försäkrar att han ej skrymtar, då han försäkrar att han heldst skulle utstå det veldsliga straff som han med rätta borde undergå men bäfvar tillbaka för det lidande han derigenom skulle ådraga Faster samt för den skamfläck hela släkten skulle få. Han har bemyndigat mig att öppna de båda brefven till dig.» Samma personer som i Hennings brev av den 8 februari omnämnas därefter i samma ordningsföljd såsom potentiella hjälpare enligt Hennings uppfattning, något som ger ett starkt stöd åt antagandet, att det varit just brevet av sagda datum tillika med den odaterade af-färsredogörelsen, som Henning Robert brutit, innan han skrev till Wathier.

Av den bevarade korrespondensen framgår ej fullt tydligt, vid vilken tidpunkt Wathier vunnit full klarhet om hela vidden av Hennings katastrof. Även om Henning inte förrän i mitten av mars avlade full bekännelse, torde Wathier undan för undan efter nyår 1881 genom skilda informationer fått visshet om det ungefärliga läget. Redan den 10 februari kunde sålunda Wathiers svärfar, friherre Axel Leijonhufvud, tillskriva honom och

förhöra sig om sanningsenligheten av de rykten, som voro i omlopp, att Henning skulle ha förfalskat Wathiers namn, så att denne skulle fått betala 270.000 kronor. Vad själva summan beträffar synes svärfadern vara misstänkt välunderrättad. Den ligger mycket nära motsvarande belopp av 285.000 kronor, som Wathier själv anger i sin deklaration av den 24 mars 1881, vilken återgivits i uppsatsens början.

Den ursprungliga avsikten med denna deklaration har självfallet varit att den endast skulle komma till kännedom för Wathiers närmaste släkt och hans förtrogna samt för dem, som åtagit sig att reda ut Hennings affärer. Den ledande i den så kallade »administrationen» blev disponent Knut Rosén, dock först efter stor tvekan och efter att i ett brev till Wathier den 13 januari 1881 kategoriskt ha vägrat att åtaga sig uppdraget. Roséns starka initialmotstånd bottnade i en irritation, som uppkommit mellan Wathier och honom just till följd av förvecklingarna rörande Hennings falsarier under åren 1876 och 1877.¹⁶ Medlemmar av administrationen blevo också häradshövdingen Fabian von Koch samt dennes broder sedermera överstelöjtnanten Richert von Koch. Henning Hamilton var morbror till Fabians hustru. Tydligt har Fabian von Koch, tillika med professor Gustaf Hamilton, spelat en mycket framträdande roll i de överväganden och diskussioner, som föregått Wathiers beslut att lösa de av Henning förfalskade reverserna.

Det för denna undersökning disponibla materialet är icke tillräckligt för att i detalj fixera, hur och när förfalskningarna tillkommit. Endast Henning Hamiltons egna räkenskaper, som möjligen finnas bevarade, kunna ge klara besked härom. De i dossiern bevarade förfalskningarna utgöras ju huvudsakligen av papper, som inlöstes 1881. Spåren av äldre manipulationer, som Henning avvecklat, torde han själv undan för undan sopat igen.

¹⁶ Jfr ovan s. 128, not 13.

De i dossiern bevarade reverserna med Wathier Hamiltons namn ha förfärdigats med en mycket varierande grad av skicklighet. Ytterst lätt att avslöja är t. ex. den borgensförbindelse på 40.000 kronor för Hedenlundas arrende under åren 1878–1880, som är utställd i Wathiers namn och daterad Barsebäck den 27 oktober 1880. Detsamma gäller den ovan nämnda reversen på 10.000 kronor av den 25 november 1880, om vilken Wathier erhöll meddelande från C. G. Cervin i början av januari 1881. Handen har vid dessa båda tillfällen varit så darrande, att man vid första blick kan se, att ej Wathier skrivit eller undertecknat dessa papper.

Betydligt svårare ställer det sig emellertid med åtskilliga av de äldre reverserna från större delen av 70-talet, då Hennings skrivförmåga ännu inte var nedsatt av sjukdom. Uppenbart äro de flesta förfalskade, men det förefaller som om åtminstone någon revers med Wathiers äkta namnteckning skulle legat som säkerhet ännu vid tiden för kraschen, dock utan att Wathier haft kännedom därom. Som ovan omtalats, hade ju Wathier utfärdat odaterade reverser för Hennings räkning. Fortfarande i mitten av 70-talet, då Wathier fick klart för sig att det inte stod rätt till med Hennings affärsmetoder, hade han varit tvungen att av Henning begära redogörelse för deras ekonomiska relationer. Även vid den tid då Henning starkt bedyrat, att Wathier ej längre stod i någon säkerhet för honom, har han för nya eller gamla banklån utnyttjat de omnämnda reverserna, dels tydligen direkt som värdehandlingar, dels och naturligtvis i synnerhet som förlagor till sina förfalskningar.

De i Wathier Hamiltons namn utfärdade reverserna lågo vid tiden för kraschen som säkerhet för lån på vitt skilda håll, t. ex. i Arméns änke- och pupillkassa och i Svenska akademien, samt hos privatpersoner och ett 10-tal banker och andra penninginstitut. Reverserna ha i flertalet fall belöpt sig på 10.000 kronor. Flera av reverserna bära dessutom samma datum. Fyra stycken äro t. ex. daterade 10 november 1871, fem 1 december

1875 och fyra 1 juni 1876. På en av de fem från 1 december 1875 är Wathiers egenhändiga namnteckning bevitnad med två namn och detta papper torde vara äkta.¹⁷

Henning Hamiltons om ock ej särskilt riskabla så dock mest utmanande manipulation torde varit, då han placerade falska reverser som säkerhet för lån hos konungen. Den 10 december 1878 erhöll han sålunda tre lån på sammanlagt 50.000 kronor av hovmarskalken Marcus Holtermann mot tre reverser på samma summa, alla daterade Barsebäck den 1 oktober 1878. Två av dessa löste Wathier in redan den 30 mars 1881. Det kan nämnas att i samband därmed följde i början av april en irriterad brevväxling mellan Wathier och hovmarskalken Malkolm Reenstierna till följd av att konungen förklarat sig önska efterskänka en del av sina fordringar på Henning Hamilton, en kunglig nåd som Wathier självfallet i föreliggande situation skattade mycket ringa och även undanbad sig i den mån han behövde inträda som garant för Hennings ekonomiska åtaganden. Ty om Wathier accepterat erbjudandet, hade ju detta inneburit en indirekt bekräftelse på att de rykten varit sanna, som berättade, att förfalskade papper låge som säkerhet för Hennings lån.

Då Wathier Hamilton den 24 mars åtog sig att inlösa alla de papper, på vilka Henning Hamilton tecknat hans namn, gjorde han det i den fasta övertygelsen, att han trots alla kringsmygande rykten skulle kunna rädda sin farbrors namn från offentlig vanära. Säkerligen skulle detta ha lyckats, om icke från annat håll medvetna ansträngningar gjorts i motsatt riktning. H. Adolf Hamilton meddelar i sin släkthistoria, att Wathier Hamilton vid ett tillfälle fått telegrafisk förfrågan från en bank, huruvida han tecknat borgen för 10.000 kronor. Namnet på låntagaren hade ej uppgivits och Wathier hade därför förnekat,

¹⁷ I här nämnda antal reverser endast inräknade de som fortfarande legat som säkerhet vid nyåret 1881, alltså ej sådana av äldre datum, som Wathier tydligen återfått från Henning i samband med avslöjandena åren 1876–1877 och som även kvarliga i dossiern.

att han utställt någon sådan borgen. Låntagaren var Henning Hamilton och banken lät en av dennes politiska motståndare få kännedom om förhållandet, och han lät sprida ryktet i riksdagskretsar.¹⁸ Henning Robert kommer in på detta ämne i det mycket upprörda brev, som han sände sin broder Wathier den 9 april, då han för denne berättar, att konungen i onåd lär ha avskedat deras farbror samt att tidningarna tala om detta som ett bevis på Hennings förbrytelse. Han frågar hur det förhåller sig med sanningen av det rykte, som påstår, att Wathier protesterat en växel, och antyder möjligheten av att Wathier »gifvit vika för ett ögonblicks svaghet». Antingen det varit Wathiers vaksamhet eller hans tålmod som tagit slut inför de utomordentligt svåra och nervpåfrestande prövningarna, så synes det vara komplikationerna kring den sist upptäckta förfalskningen som satt sådana vapen i händerna på Hennings motståndare, att de kunde bringa honom till social undergång. För kretsen kring Hamiltonarna rådde ingen tvekan, var man hade att söka Hennings främste motståndare och den egentlige tillskyndaren av hans yttre fall. I ett flertal brev betecknas statsministern Arvid Posse som den starkast pådrivande kraften. I ett brev av den 23 maj 1881, i vilket Fabian von Koch tillrättalägger en del missförstånd mellan Wathier Hamilton och medlemmarna i den s. k. »administrationen» angående avvecklingen av Hennings affärer, heter det bl. a.: »Men käre vän, vet Du måhända ej att Exell. P. eftersände R. R. och tillsade honom att om Morbror icke före kl. 12 samma dag *begärt* afsked (det var tror jag från Hyp. Banken och Kanslersemb.) skulle han i samma dags konselj *få* detsamma?» Omdömena kunna falla mycket hårda om Arvid Posse. Richert von Koch skriver den 26 maj 1881: »Hvad landtmannapartiet beträffar, så tror jag nog att der finnas odjur, men att de hafva tvungit Posse att sqvallra om H. H., det tror jag inte. Det går inte så till. Han är otäck nog sjelf, utan att behöfva piskas på.»

¹⁸ H. A. HAMILTON, a. a., s. 33.

Omdömen som det sista äro dikterade både av långvariga mot-sättningar och stundens bitterhet och självfallet har ett objektivt ställningstagande varit ytterst svårt under katastrofens chock-verkan. Ingalunda möter dock i Hamiltonkretsen någon allmänt onyanserad strävan att skjuta skulden över från den brottslige till dem, som inför allmänheten uppdagat brottet. Tvärtom träffar man i korrespondensen även på tankegångar om med vilken rätt den skyldige undandrages sitt straff, synpunkter som för övrigt starkt dominerade i den samtida presspolemiken. Vad som slutligen förmått Wathier och kretsen kring honom att söka rädda Henning från juridiskt straff, har framför allt varit omtanken om Hennings hustru samt hänsynen till familjenamnet. På grund av den höga ställning Henning intagit, ansågs det även skola bliva till skada för landet, om denne avslöjades som en bedragare.

Med undersökningens begränsade syfte är det icke förenligt att söka fånga en uttömmande karakteristik av Henning Hamilton. Vissa sidor av hans karaktär synas dock träda klart i dagen ur detta material, som icke äger sitt största intresse som en akt-samling rörande ett brottsfall utan som ett medel att bringa ljus över en svårgripbar, högt begåvad och lysande personlighet, som spelat en framstående roll i vårt lands politiska och kulturella liv. Bilden av hasardspelaren tränger sig i förgrunden: den okuvliga optimismen i de mest beträngda lägen, den totala oviljan att ge upp, innan de allra sista resurserna tömts, och de iskalla nerverna. Då Fabian von Koch i ett brev till Wathier Hamilton den 25 maj [1881] berättar, att Knut Rosén i samband med utredningen disponerar Hennings räkenskapsböcker från och med 1849, gör han följande reflexion: »att Morbror – med allt sitt lättsinne och andra grofva fel – dock städse varit förunderligt ordentlig, ja år från år skådat sin ruin och vanära i ögonen vid förandet af egna böcker på ett sätt, som skulle gjort en annan galen eller till sjelfspilling.»

En del av förklaringen till att Henning Hamilton psykiskt

klarat situationen torde vara, att han inte hyst några djupare skuldkänslor eller att han åtminstone dialektiskt lyckats förjaga dem. I medvetandet av sin stora begåvning och duglighet har han helt enkelt vägrat acceptera tanken att enbart ekonomiska svårigheter skulle kunna avskära honom från hans rika verksamhetsfält, och han har därför satt sig över de gängse formerna för ekonomisk samlevnad.

Paul Sjögren